

พุทธวิถีการอยู่ร่วมกันของคนนับถือต่างศาสนาที่ปรากฏในปาฏิกาสูตร*

BUDDHOLOGY FOR LIVING WITH OTHER FAITHS IN THE PATIKA SUTTA

พระปลัดณัฐยุทธ์ ไชยวงศ์ (ชัยวงศ์)

Phrapalad Nuttayut Kosittawangso (Chaiwong)

พระมหาดิเดช สติวโร

Phramaha Adidej Sativaro

สุเทพ พรหมเลิศ

Suthep Phromlert

พระมหาดำรงค์ ปชฺโชตชโย

Phramaha Damrong Pajjotajayo

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Faculty of Buddhism Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: chaiwongsa2023@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพการอยู่ร่วมกันของคนนับถือต่างศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก 2) เพื่อศึกษาพุทธวิถีการอยู่ร่วมกันของคนนับถือต่างศาสนาที่ปรากฏในปาฏิกาสูตร และ 3) บูรณาการพุทธวิถีการอยู่ร่วมกันของคนนับถือต่างศาสนาอย่างสันติสุขในสังคมปัจจุบัน ระเบียบวิธีการวิจัยเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการวิจัยด้านเอกสาร ด้วยการศึกษาค้นคว้าวิจัยจาก คัมภีร์พระไตรปิฎกที่ปรากฏปาฏิกาสูตร และภาคสนามโดยทำการสัมภาษณ์กลุ่มนักศึกษาปริญญาเอกที่กำลังศึกษาในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎกจำนวน 17 คน และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในการสอนด้านพระไตรปิฎกจำนวน 4 คน ผลการวิจัยพบว่า สภาพการอยู่ร่วมกันของคนนับถือต่างศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สังคมพุทธกาลได้รับอิทธิพลทางอารยธรรมจากอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ แบ่งออกเป็น 16 แคว้น สถาบันศาสนาเป็นที่มาของความเชื่อ ความศรัทธา พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม เป็นสถาบันสำคัญที่ก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีและแนวทางดำเนินชีวิตของสังคม สภาพสังคมชมพูทวีปในสมัยพุทธกาล นับว่ามีความหลากหลายมาก เพราะประกอบด้วย

* Received 25 August 2023; Revised 26 September 2023; Accepted 24 October 2023

ลัทธิต่าง ๆ มากมาย โดยมีศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาฮินดูเป็นศาสนาที่ทรงอิทธิพลสูงสุด นอกจากนั้นยังพบว่า พุทธวิธีการอยู่ร่วมกันของคนนับถือต่างศาสนาที่ปรากฏในปาฎีกสูตร พุทธวิธีที่พระองค์ทรงใช้ในการวางท่าทีกับบุคคลต่างศาสนามีด้วยกัน 3 วิธีคือ 1) สามัคคีธรรม (สมานฉันท์) พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงไม่เคยรังเกียจนักบวชนอกศาสนาเลยแต่ทรงแวะเวียนไปเยี่ยมสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเสมอ เพราะทรงตระหนักดีว่า ในสังคมชมพูทวีปมีอีกหลากหลายลัทธิมากที่ยังดำรงอยู่ ความมีใจกว้างต่อผู้นับถือศาสนาอื่นนี้ เป็นเหตุผลอย่างหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาได้รับการยกย่องจากผู้นับถือศาสนาอื่น 2) สันติธรรม (ประนีประนอม) พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นท่ามกลางความเชื่อที่หลากหลายในสังคม เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้และประกาศคำสอนทรงเปลี่ยนแปลงและดัดแปลงพร้อมทั้งเสนอวิถีทางเลือกใหม่ให้กับคนในสังคม ในสมัยนั้นโดยมีคำสอนที่มีลักษณะเฉพาะ เคารพให้เกิดเกียรติซึ่งกันและกัน” และสิ่งสำคัญอย่างยิ่งคือ “การสร้างกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกัน” ที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ 3) เคารพในสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล ตลอดพระชนม์ชีพของพระพุทธเจ้าพระองค์ไม่เคยบังคับใครให้มาเป็นสาวกของพระองค์ ทรงให้เสรีภาพทางปัญญา และไม่บีบบังคับใครมา นับถือพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการรับบุคคลเข้าเป็นนักบวชและพุทธศาสนิกชน หรือแม้กระทั่งบุคคลใดจะเลิกละนับถือพระพุทธศาสนา นั้นเป็นสิทธิเสรีภาพของแต่ละบุคคล ที่มีได้มี ข้อบังคับหรือกฎเกณฑ์ใด ๆ และพบว่า พุทธวิธีการอยู่ร่วมกันของคนนับถือต่างศาสนาอย่างสันติสุขในสังคมปัจจุบัน ต้องประกอบด้วยวิธี 7 ประการนี้ คือ 1) การยอมรับแนวคิดของศาสนาและลัทธิอื่น 2) การให้เสรีภาพในการเลือกหรือไม่เลิกละนับถือศาสนา 3) การแสดงความเคารพด้วยไมตรีจิตในการปฏิสังขาร 4) เจรจากกับนักบวชนอกศาสนาด้วยคำสัตย์ 5) การมีปฏิสัมพันธ์กรณีเกิดความขัดแย้งทางความเชื่อ 6) แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง 7) ท่าทีในการโต้ตอบและใช้วิธีการให้เหมาะสมกับผู้ฟัง เหล่านี้จะทำให้สังคมเกิดความสงบสุข

คำสำคัญ: พุทธวิธี, การอยู่ร่วมกัน, คนนับถือต่างศาสนา, ปาฎีกสูตร

Abstract

This article has three objectives; 1) to study the state of coexistence of other religious people's faiths in Tipitaka, 2) to study the Buddhist method of coexistence of other religious people's faiths in Pāṭika-Sutta, and 3) to integrate the Buddhist method of peaceful coexistence of other religious people's faiths in the present society. The qualitative research methodology focused on documentary research by studying the data from Tipitaka, Atthakatha, and field-works research was conducted by interviews with a group of doctoral degree in

Buddhism students and experts who have experiences in teaching Tipitaka. The result of the study of the state of coexistence of other religious people's faiths in Tipitaka found that Buddhist society was influenced by the Indus Valley Civilization, which was divided into sixteen regions. Religious institutes were the origin of beliefs, devotion, and human behavior in society. It was an important institution to contribute to the customs, traditions, and manners of society. The social state of India in the Buddha's period was considered there were many diversities of schools, and Brahmanism or Hinduism was the most influential religion. The result of the study of the Buddhist method of coexistence of other religious people's faiths in Pāṭika-Sutta found that there are three ways that the Lord Buddha used to attitude with other different religious people; 1) Sāmaggī-dhamma: harmony (Samānnachanda: mutual respect), the Lord Buddha never objected non-Buddhist monks but he always visited and exchanged ideas, because he realized that there are many diversities of schools which still exist in the society of India. He also was generous to the followers of other religions, which is one reason Buddhism is admired by those of other faiths. 2) Santi-dhamma: peace (compromise), Buddhism was born among the diversities of beliefs in society, after the enlightenment of the Lord Buddha, he proclaimed his teachings, changed adaptable teachings, and modified alternative ways to the people in the period. Especially, mutual respect was important, and the most important is "the establishment of ethics of coexistence", which all can be accepted. 3) Respect for individual freedom, throughout the Buddha's life, he never forced anyone to become his disciple. Their intellectual freedom was not forced to believe in Buddhism, whether it is to admit a person to become a monk or Buddhist, even a person who will recant to respect Buddhism, that is individual freedom without imposed any rules or regulations. The result of the study of the Buddhist method of peaceful coexistence of other religious people's faiths in the present society found that there consists of seven methods; 1) acceptance of other religious or doctrine ideas, 2) freedom of religious respect, 3) paying respect with the sympathy of hospitality, 4) communication with other religions by reality, 5) interaction in the case of conflict of beliefs, 6) point of parties and

point of difference, and 7) the attitude for interaction and using appropriate method to the audience. These methods will contribute to the creation of a peaceful and harmonious society.

Keywords: Buddhology, Living Together, Various Religious People, The Pāṭika Sutta

บทนำ

ตลอดระยะเวลา 45 ปีที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศพระพุทธศาสนาในท่ามกลางสังคมของชมพูทวีปที่นับถือลัทธิศาสนาที่มีความแตกต่างกันอย่างมากหลายลัทธิ อีกทั้งพระพุทธศาสนาในยุคนั้นก็ถือว่าเป็นลัทธิคำสอนที่เกิดขึ้นใหม่ ที่มีความแปลกใหม่ ค่อนข้างมีความขัดแย้งกับบริบทของสังคมชมพูทวีป จึงทำให้พระพุทธองค์เอง ต้องทรงเกี่ยวข้องกับลัทธินอกศาสนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับลัทธินอกศาสนาในหลายด้าน ทั้งความสัมพันธ์ของอดีตชีวิตประวัติของพระพุทธเจ้า คือ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีเรื่องราวกล่าวถึงพระพุทธเจ้ากับนักบวชนอกศาสนาทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ การมีความเกี่ยวข้องกันนี้หลายเรื่องเป็นการสั่งสมบารมีจนได้สำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในกรณีนี้รวมทั้งพระอริยสาวกของพระองค์ด้วยส่วนทางด้านสังคม คือ นักบวชพระพุทธศาสนาและนักบวชนอกศาสนา มีการเผยแผ่คำสอนของลัทธิของตนเอง ในสังคมเดียวกันจึงทำให้ศาสนาและสาวกของศาสนาทั้งหลายมีความเกี่ยวข้องกัน บางครั้งก็เป็นไปด้วยความเรียบร้อยบ้าง มีความขัดแย้งกันบ้าง บางครั้งเป็นเรื่องราวระหว่าง พระพุทธเจ้ากับนักบวชนอกศาสนา และสาวกของนักบวชนอกศาสนา และทางคำสอน ลัทธิต่าง ๆ ในสมัยพุทธกาลมีจำนวนมาก และมีแนวทางการสอนที่แตกต่างกัน ซึ่งในปาฏิกสูตรอันเป็นพระสูตรสำคัญในพระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์ที่รวมคำสอน พุทธวจนะของพระบรมศาสดา ก็ปรากฏข้อความที่อธิบายถึงลัทธิ คำสอนต่าง ๆ ในสมัยพุทธกาล และปัญหาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในการเผยแผ่ศาสนาพุทธว่าด้วยนักบวชเปลือยปาฏิกบุตร ที่กล่าวถึงเรื่องราวของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเข้าไปบิณฑบาตในอนุปิยนคม เวลาเข้าไปพบกับภักควโคตร และได้สนทนากันในประเด็นเรื่องสุนัขขี้ตดลิจฉวี ขอลาสิกขาบพไม่อยู่ อุทิศเฉพาะพระศาสดา ด้วยสาเหตุที่พระองค์ไม่เคยสอนให้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์และการกำเนิดโลก ทำให้เกิดความไม่แน่ใจถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพุทธศาสนา หรือ ตัวพระพุทธเจ้าเอง จะเห็นว่าในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าอันเป็นยุคที่มีความหลากหลายทางความเชื่อ มีบุคคลในสังคมที่นับถือศาสนาแตกต่างกัน ทั้งศาสนาพราหมณ์ หรือ ลัทธิบูชาเทพเจ้าอื่น ๆ แต่พระพุทธเจ้ามีพุทธวิธีในการอยู่ร่วมกันกับบุคคลต่างศาสนา รวมทั้งมีคำสอนและหลักการปฏิบัติที่ปฏิบัติต่อนักบวชนอกศาสนา อีกทั้งการเผยแผ่ศาสนาของพระองค์บาง

ประการที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อนักบวชนอกศาสนาพระองค์ก็ทำด้วยความเมตตา หวังประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่ใช่ใช้วิธีรุนแรง ไม่บังคับให้เชื่อ ทรงพยายามสร้างความสัมพันธ์อันดีกับนักบวชนอกศาสนาและสาวกด้วยพุทธวิธีที่หลากหลายวิธี เช่น แวะเวียนไปสนทนาด้วย ไม่วิจารณ์ลัทธิอื่นด้วยถ้อยคำรุนแรงจะใช้วิธีอธิบายด้วยเหตุผลไม่ผูกขาดความดี (พระราชวัธนาจารย์, 2563) ความเชื่อและคำสอนที่แตกต่างกันจะอยู่ด้วยกันได้ ซึ่งต้องทำความเข้าใจว่าเป็นคนละเรื่องไม่ควรยุ่งเกี่ยวกันออกไปให้หมด และสร้างชุดความเข้าใจใหม่ว่า ความเชื่อที่แตกต่างนับว่าเป็นสิทธิเสรีภาพที่สำคัญประการหนึ่งภายใต้หลักการของประชาธิปไตย และคนที่ไม่เลือกที่จะนับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่งแต่เลือกที่จะนับถือสิ่งที่ตั้งถามให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

ด้วยเหตุผลดังอธิบายในข้างต้นทางผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาวิจัยในหัวข้อเรื่อง “พุทธวิธีการอยู่ร่วมกันของคนนับถือต่างศาสนาที่ปรากฏในปาฏิกสูตร” เพื่อหาแนวทางการอยู่ร่วมกันในสังคมของลัทธิคำสอนต่าง ๆ ในสังคมในสมัยพุทธกาลมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดสันติภาพในสังคมปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการอยู่ร่วมกันของคนนับถือต่างศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
2. เพื่อศึกษาพุทธวิธีการอยู่ร่วมกันของคนนับถือต่างศาสนาที่ปรากฏในปาฏิกสูตร
3. บูรณาการพุทธวิธีการอยู่ร่วมกันของคนนับถือต่างศาสนาอย่างสันติสุขในสังคมปัจจุบัน

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research) ด้วยการศึกษาค้นคว้าวิจัยจาก คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) รวมถึงหนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง และภาคสนาม (Field-Work Research) โดยทำการสัมภาษณ์กลุ่มนักศึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เป็นกลุ่มนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ จำนวน 4 มหาวิทยาลัย โดยมีเกณฑ์คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เป็นนักศึกษابริญญาเอกในหลักสูตรที่เกี่ยวกับพระไตรปิฎกจำนวน 17 ท่าน ได้แก่

1) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ	จำนวน 6 ท่าน
2) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	จำนวน 5 ท่าน
3) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	จำนวน 3 ท่าน

4) มหาวิทยาลัยบูรพา จำนวน 3 ท่าน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ให้สัมภาษณ์ เป็นกลุ่มคณาจารย์ระดับมหาวิทยาลัย โดยมีเกณฑ์คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เป็นอาจารย์ผู้สอนในมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับพระไตรปิฎก จำนวน 3 รูป/คน และ ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญจำนวน 1 ท่านได้แก่

1) พระสุธีรัตนบัณฑิต รศ.ดร. (สุทิพย์ อาภากร) คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย

2) รศ.ดร. ดุลยภาค ปรีชารัชช รองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต

3) ผศ.ดร. ชัยวัฒน์ มีสัจฐาน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต

4) อาจารย์สมฤทธิ์ ลือชัย นักวิชาการอิสระ ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาและอาณาบริเวณ ศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัย ได้สร้างเครื่องมือการวิจัยตามวัตถุประสงค์ คือการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ของ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ลักษณะการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อศึกษาการ อยู่ร่วมกันของคนต่างความเชื่อ

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกประกอบด้วยคำถาม 3 ข้อ ได้แก่

ข้อที่ 1 สภาพการอยู่ร่วมกันของคนนับถือต่างศาสนาสมัยพุทธกาล ในด้านการเมือง ด้านสังคม ด้านศาสนาและลัทธิความเชื่อ เป็นอย่างไร

ข้อที่ 2 พุทธวิธีการอยู่ร่วมกันของคนนับถือต่างศาสนาที่ปรากฏในปาฏิกสูตรของ พระพุทธเจ้ามีหลักการสำคัญอย่างไร

ข้อที่ 3 การบูรณาการพุทธวิธีการอยู่ร่วมกันของคนนับถือต่างศาสนาอย่างสันติสุขใน ปัจจุบันควรเป็นอย่างไร

การหาความเที่ยงตรง (Validity) โดยนำแบบสอบถามให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยกำหนดคะแนนของความคิดเห็น ของผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

+1 หมายถึง ข้อคำถามมีเนื้อหาสอดคล้องกับตัวแปรและวัตถุประสงค์

0 หมายถึง เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อคำถามมีเนื้อหาสอดคล้องกับตัวแปรและวัตถุประสงค์

-1 หมายถึง เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามมีเนื้อหาไม่สอดคล้องกับตัวแปรและวัตถุประสงค์

เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 3 ท่านทำการประเมินเครื่องมือของการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยได้นำคะแนนมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC (Index of Item Objective Congruence : IOC) ในแต่ละข้อ และผู้วิจัยได้พิจารณาเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC มากกว่าหรือเท่ากับ 0.50 ส่วนข้อคำถามที่มีค่า IOC น้อยกว่า 0.50 ให้ตัดทิ้งหรือนำไปปรับปรุงใหม่ ผลการวิเคราะห์หาค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม มีค่าเฉลี่ยของดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ได้เท่ากับ 0.98

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูล ดังต่อไปนี้

1. ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากบัณฑิตวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตเข้าทำการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. ผู้วิจัยเป็นผู้นัดหมาย ส่งหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลและเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ด้วยตัวเอง

3. เมื่อถึงวันนัดหมาย ผู้วิจัยได้ไปพบผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามนัดหมาย และ ขออนุญาตเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ พร้อมกับขออนุญาตบันทึกภาพและเสียงระหว่างเก็บข้อมูล ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้การอนุญาตให้ดำเนินการได้

4. หลังจากการสัมภาษณ์เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของการตอบแบบสัมภาษณ์ แล้วนำไปดำเนินการวิเคราะห์หาค่าทางสถิติต่อไป

การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยการตรวจสอบสามเส้า ด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้าของข้อมูล (Data Triangulation) โดยการนำข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่านมาเปรียบเทียบและตรวจสอบความแน่นอนของข้อมูล ซึ่งพบว่า ข้อมูลร้อยละ 90 มีความเหมือน และ ข้อมูลร้อยละ 10 มีความแตกต่างกัน หมายความว่า ข้อมูลที่ได้รับจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีความน่าเชื่อถือและนำไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยแบบ งานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และภาคสนาม (Field-Work Research) มีการวิเคราะห์ข้อมูล เชิงคุณภาพ ดังนี้

การวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา รวมถึงหนังสือบทความ คุชณินพนธ์ งานวิจัย และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยในครั้งนี้

การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยวิเคราะห์เนื้อหาในประเด็นเรื่อง สภาพการอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และวิเคราะห์พุทธวิธีการอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนาที่ปรากฏในปาฏิกสูตร ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 โดยนำผลที่ได้จากการศึกษาในข้อ 1) และข้อ 2) มาประกอบการวิเคราะห์ พุทธวิธีการอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนา

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยวิเคราะห์จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆจำนวน 17 คนและผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 4 รูป/คน โดยวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางการบูรณาการการอยู่ร่วมกันของคนที่มีความคิดเห็นต่างกันทางศาสนาในสังคมปัจจุบัน

ผลการวิจัย

จากการวิจัย สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ดังต่อไปนี้

1. สรุปผลการศึกษาสภาพการอยู่ร่วมกันของคนนับถือต่างศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกจากการศึกษาพระไตรปิฎก 6 เล่ม ประกอบด้วย เล่มที่ 1 มหาสีหนาทสูตร ที.สี. (ไทย) 5/261/223 เล่มที่ 2 มหาปริณิพพานสูตร ที.ม. (ไทย) 10/134/78-80 เล่มที่ 3 สามัญญผลสูตร ที.สี. (ไทย) 9/165-181/53-60 เล่มที่ 4 พรหมชาลสูตร ที.สี. (ไทย) 9/28-104/11-39 เล่มที่ 5 พระไตรปิฎก เล่มที่ 20 อังคุตตรนิกาย เอก-ทุก-ติกนิบาตอง.ติก. (ไทย) 20/66/256 และ เล่มที่ 6 พระไตรปิฎก เล่มที่ 20 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 12 อังคุตตรนิกาย เอก-ทุก-ติกนิบาตอง.ติก (ไทย) 20/71/288 และพบว่า

ในการศึกษาพุทธวิธีการอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนาที่ปรากฏในปาฏิกสูตรนั้น ก่อนการศึกษาถึงพุทธวิธีการอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนานั้น ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับสภาพการอยู่ร่วมกันของคนในชมพูทวีปในสมัยพุทธกาล เน้นทางด้านการเมืองการปกครอง ด้านสังคม และด้านศาสนาหลักความเชื่อ เพื่อศึกษาทำความเข้าใจถึงสภาพสังคมชมพูทวีปในยุคนั้นเป็นอย่างไร แล้วจึงวิเคราะห์แนวคิดการยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกันที่ปรากฏในชั้นพระไตรปิฎก ได้ผลดังนี้

สภาพการอยู่ร่วมกันของคนนับถือต่างศาสนาสมัยพุทธกาล ผลจากการศึกษาทราบว่า

1) ทางด้านการเมืองนั้น อินเดียได้รับอิทธิพลทางอารยธรรมจากอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ โดยชนเผ่าอารยันเคลื่อนตัวจากทะเลสาบแคสเปียนมายังดินแดนชมพูทวีป เข้ามารุกรานและครอบครองชมพูทวีปพร้อมนำศาสนาพราหมณ์เข้ามาด้วย (อัญชลิตา สุวรรณะชฎ, 2565) ดังนั้นในช่วงที่พระพุทธเจ้าดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นอินเดียมีศาสนาพราหมณ์อยู่

แล้ว ในสมัยนั้นอินเดียแบ่งออกเป็น 16 แคว้น แคว้นที่ยิ่งใหญ่มีอำนาจมากมี 5 แคว้น คือ มคธ โกศล วัชชี วังสะ อวันตี ด้านการปกครองมี 2 แบบ คือ แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครอง และแบบประชาธิปไตยหรือสหพันธรัฐ ได้แก่ แคว้นที่อำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองมิได้ขึ้นอยู่กับบุคคลเพียงคนเดียว (สุวรรณสา อานันท์, 2562) แต่จะมีกลุ่มบุคคลเป็นผู้กำหนดนโยบายและมีอำนาจตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง เช่น แคว้นวัชชี

2) ทางด้านสังคมนั้น สถาบันศาสนาเป็นที่มาของความเชื่อ ความศรัทธา พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม เป็นสถาบันสำคัญที่ก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีและแนวทางดำเนินชีวิตของสังคม และด้วยอิทธิพลของศาสนาทำให้มีการแบ่งชนชั้นขึ้นในสังคม มีการแบ่งออกเป็น 4 วรรณะ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร วรรณะสูงและวรรณะต่ำจะคบหาสมาคมกันไม่ได้เลย หากทำการ คบหาสมาคมกันแล้วแต่งงานกัน บุตรที่เกิดมาจะถูกเรียกเป็น “จัณฑาล” เป็นกลุ่มคนที่ถือว่าไม่มีวรรณะ เป็นกลุ่มคนที่มีสถานะทางสังคมต่ำกว่าวรรณะทั้งปวง

3) ทางด้านศาสนาและลัทธิความเชื่อนั้น สภาพสังคมชมพูทวีปในสมัยพุทธกาล นับว่ามีความหลากหลายมาก เพราะประกอบด้วยลัทธิต่าง ๆ มากมาย โดยมีศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาฮินดูเป็นศาสนาที่ทรงอิทธิพลสูงสุด พระพุทธศาสนาเองก็กำเนิดเกิดขึ้นท่ามกลางความเชื่อที่หลากหลายในสังคมชมพูทวีป ซึ่งชาวอารยันที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอินเดียบริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุเป็นผู้นำเข้ามาเมื่อราว 3,500 กว่าปีมาแล้ว นอกจากศาสนาพราหมณ์แล้วก็มีลัทธิต่าง ๆ ซึ่งมีความเชื่อหรือทฤษฎีที่แตกต่างกันถึง 62 ทฤษฎี โดยลัทธิที่สำคัญมี 6 ลัทธิ ได้แก่ 1) ลัทธิของครูปุณะกัสสปะ จัดอยู่ในประเภทกิริยวาทะ เห็นว่าทำไม่เป็นอันทำ กล่าวคือการกระทำทุกอย่างไม่มีผล 2) ลัทธิของครูมักขลิโคศล จัดอยู่ในประเภทนัตถิกวาทะ เห็นว่าไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย กล่าวคือ ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ที่ทำให้สัตว์บริสุทธิ์หรือเศร้าหมอง สัตว์จะบริสุทธิ์เองหลังจากเวียนว่ายตายเกิดจนถึงที่สุดแล้ว 3) ลัทธิของครูอชีตะเกสกะมพล จัดอยู่ในประเภทอุจเฉทวาทะ เห็นว่าหลังจากตายแล้วอัตตาขาดสูญ กล่าวคือ ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้ว ไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความชั่วก็ไม่มี 4) ลัทธิของครูปุณะกัจจายนะ จัดอยู่ในประเภท นัตถิกวาทะ เห็นว่าไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย กล่าวคือ ทุกสิ่งไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย เป็นเพียงสภาวะ 7 กอง ซึ่งไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ไม่มีผู้เนรมิต ไม่หวั่นไหว ไม่ผันแปร ไม่กระทบกระทั่งกัน ไม่ก่อให้เกิดสุขหรือทุกข์ 5) ลัทธิของครูนิครนถ์นาฏบุตร จัดอยู่ในประเภทอัตตกลิมถานุโยค ถือว่าการทรมานตนเป็นการเผากิเลส และอยู่ในประเภทสัสสวาทะ เห็นว่าชีวะเที่ยง ผู้ถึงที่สุดแล้ว สรรวมด้วยการสังวร ย่อมตั้งมั่น และ 6) ลัทธิของครูสญชัยเวลล์ฐบุตร จัดอยู่ในประเภทอมราวิกเขปวาทะ มีวาทะ หลบเลี่ยงไม่ตายตัว ไม่แน่นอน

2. สรุปผลการศึกษาพุทธวิธีในการอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนาที่ปรากฏในปาฏิกสูตร

ในการศึกษาพุทธวิธีในการอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนาที่ปรากฏในปาฏิกสูตร ที.ปา. (ไทย) 11/7. ที่ฉนิกาย ปาฏิการวรรค เล่มที่ 11 ซึ่งปาฏิกสูตร เป็นพระสูตรว่าด้วยนักบวชเปลือย ชื่อปาฏิกบุตร ซึ่งเป็นนักบวชเปลือยคนที่ ๑ ในจำนวนนักบวชเปลือย 3 คนที่ปรากฏในพระสูตรนี้ นักบวชเปลือยอีก 2 คน คือ (1) โกรักขัตติยะ (2) กพารมัทธกะ ซึ่งนี้จึงตั้งตามชื่อบุคคลที่ปรากฏในพระสูตร พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ภคควโคตรปริพาชก ณ อารามของปริพาชกนี้ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตอนุปิยนคม แคว้นมัลละ โดยทรงปรารภคำถามของภคควโคตรปริพาชก เรื่องเจ้าสำนักขัตตะ ลิจฉวิบุตรลาสิกขา จึงทรงเล่าสาเหตุที่สำนักขัตตะ ลิจฉวิบุตรลาสิกขาให้ฟังอย่างละเอียด โดยรูปแบบของปาฏิกสูตร เป็นบรรยายโวหารแบบเล่าเรื่อง ซึ่งมีการสนทนาถาม-ตอบ ระหว่างพระผู้มีพระภาคกับเจ้าสำนักขัตตะ ลิจฉวิบุตร และเนื้อหาของเรื่องที่ทรงเล่าในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่พระพุทเจ้าประสบพบเจอ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดตามทฤษฎีตะวันตก และวิธีการอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนาของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงมีท่าทีกับนักบวชนอกพระพุทธศาสนา จากการศึกษาพบว่า

แนวคิดและทฤษฎีตามทฤษฎีตะวันตก ได้ทำการศึกษาแนวคิดการอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนา ซึ่งนำทฤษฎีตะวันตกที่สำคัญมาทำการศึกษาด้วยกัน 3 ทฤษฎี 1) แนวคิดพหุวัฒนธรรมนิยม ของชาร์ลส์ เทย์เลอร์ (อัญชลิตา สุวรรณะขภู, 2565) 2) แนวคิดทฤษฎีสันติภาพ (ศรีมงคล เทพเรณู, 2555) 3) แนวคิดพหุนิยมศาสนา (Religious Pluralism) (สุวรรณ สภาอานันท์, 2562) หลักจากนั้นนำทฤษฎีทั้ง 3 มาวิเคราะห์พุทธวิธีในการอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปฏิบัติ ด้วยแนวคิด 3 ประการ ที่ปรากฏในปาฏิกสูตร คือ 1) การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกันด้วยความสามัคคีธรรม 2) การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกันด้วยมุ่งสันติธรรม 3) การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกันด้วยความเคารพในสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล

พุทธวิธีการอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนาที่ปรากฏในปาฏิกสูตร ใช้ทฤษฎีแนวคิดตามทฤษฎีตะวันตกมาทำการศึกษาผลการศึกษพบว่า

1) การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกันด้วยความสามัคคีธรรม พระพุทธเจ้าทรงไม่รังเกียจนักบวชนอกศาสนาและแวะเวียนไปเยี่ยมสนทนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงไม่เคยรังเกียจนักบวชนอกศาสนาเลยแต่ทรงแวะเวียนไปเยี่ยมสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเสมอ เพราะทรงตระหนักดีว่าท่ามกลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมชมพูทวีปมีอีกหลากหลายลัทธิมากที่ยังดำรงอยู่ ความมีใจกว้างต่อผู้นับ ถือศาสนาอื่นนี้ เป็นเหตุผลอย่างหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาได้รับการยกย่องจากผู้นับถือนศาสนาอื่น ที่ถือน ปฏิบัติทั่วไป เช่น การให้คนนับถือนศาสนาอื่นมาร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาได้โดยไม่ต้องเปลี่ยน ศาสนา ในบางวัดเปิด

โอกาสให้ชาวต่างชาติมาฝึกปฏิบัติกรรมฐานได้ ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็เปิดโอกาสให้ ชาวต่างชาติ เข้ามาศึกษาได้ แนวทางนี้ถือว่าเป็นการแสดงความมีใจกว้างต่อผู้นับถือศาสนาอื่น ทำให้เกิด บรรยากาศแห่งความปรองดอง

2) การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกันด้วยมุงสันติธรรม พระพุทธศาสนาเกิดขึ้น ท่ามกลางความเชื่อที่หลากหลายในสังคมชมพูทวีป โดยเฉพาะ อย่างยิ่งลัทธิครูทั้ง 6 ที่มีอยู่แล้ว ในสังคมชมพูทวีป ซึ่งเป็นแนวทางหลักในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมในยุคนั้น เมื่อ พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้และประกาศคำสอนทรงเปลี่ยนแปลงและดัดแปลงพร้อมทั้งเสนอวิถีทาง เลือกใหม่ให้กับคนในสังคมชมพูทวีปในสมัยนั้นโดยมีคำสอนที่มีลักษณะเฉพาะ พระองค์ทรง แสดงธรรมแก่ประชาชนทุกชนชั้น ทุกคนสามารถ รับฟังธรรมและปฏิบัติตามโดยไม่จำกัดเวลา และสถานที่ หากมองในเชิงพุทธ สังคมที่พระพุทธเจ้าปรารถนาจะเห็น คือ “สังคมแห่งความ พร้อมเพรียง” เพราะว่า “ความพร้อมเพรียงแห่งหมู่คณะ นำความสุขมาให้” สังคมแบบพหุนิยม นั้นเป็นสังคมที่จะต้องเปิดพื้นที่ให้กลุ่มคนต่าง ๆ ได้ดำรงอยู่ อย่าง “มีศักดิ์ศรี” และ “เคารพให้ เกียรติซึ่งกันและกัน” และสิ่งสำคัญอย่างยิ่งคือ “การสร้างกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกัน” ที่ทุกฝ่าย ยอมรับได้ เพื่อทำให้สังคมของพระองค์เพียงพอที่จะรองรับกลุ่มคนต่าง ๆ ให้ได้รับความ ยุติธรรมอย่างเท่าเทียม เพื่อใช้ความยุติธรรมเป็นเครื่องสร้าง “สามัคคีธรรม” ให้เกิดขึ้น ในการ อยู่ร่วมกันในสังคม เป็นธรรมดาที่จะเกิดปัญหา มีความไม่เข้าใจกัน มีการกระทบ กระแทกกัน ก่อให้เกิดความ แตกแยกขึ้นในสังคม ในปาฏิกสูตรเองก็มีกล่าวไว้บางตอน ถึงแนวคิดของพระ พุทธองค์ที่มุ่งสร้างสันติธรรมในสังคมชมพูทวีปในตอนนั้น เพราะการเปลี่ยนมานับถือ พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและการปฏิบัติของผู้หัน มานับถือพุทธศาสนาในท่ามกลางลัทธิความเชื่อและศาสนาที่หลากหลายในสมัยอินเดียโบราณ ดังนั้น ย่อมมีผลกระทบต่องานบิดามารดาและเครือญาติ รวมทั้งการใช้ชีวิตในสังคมโดยส่วน ใหญ่ แม้ว่าพระพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชนจะไม่รังเกียจ แต่ด้วยเพราะเป็นลัทธิใหม่มีความ เชื่อต่างศาสนา ทำให้บางคนได้เพียงแค่ว่าให้ความเคารพเลื่อมใสในองค์พระศาสดา

3) การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกันด้วยความเคารพในสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล พระพุทธเจ้าไม่เคยบังคับใครมานับถือหรือมาเป็นสาวกของพระองค์ ตลอดพระชนม์ชีพของ พระพุทธเจ้าพระองค์ไม่เคยบังคับใครให้มาเป็นสาวกของพระองค์ ทรงให้เสรีภาพทางปัญญา และไม่บีบบังคับให้ใครมาศรัทธา การเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนา การเปลี่ยนแปลงความเชื่อ และการปฏิบัติของผู้หันมานับถือพุทธศาสนาในท่ามกลางลัทธิความเชื่อ และศาสนาที่ หลากหลายในสมัยอินเดียโบราณ นั้น ย่อมมีผลกระทบต่องานบิดามารดาและเครือญาติโดย ส่วนใหญ่แล้วพุทธศาสนิกชนจะไม่รังเกียจ มีความเชื่อต่างศาสนา โดยไม่บังคับให้บุคคลต่าง ศาสนามีความเห็นตรงกับตนและไม่ยอมรับการ ปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนั้น จะเห็น

ได้ว่า แนวทางในเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์ทรง ประกาศคำสอนโดยใช้หลักเหตุผลและกฎแห่งศีลธรรมตามสากลนิยม และที่สำคัญทรงให้เสรีภาพอย่าง เต็มที่ในการนับถือพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการรับบุคคลเข้าเป็นนิกายและพุทธศาสนิกชน หรือแม้กระทั่งบุคคลใดจะเลิกนับถือพระพุทธศาสนา นั้นเป็นสิทธิเสรีภาพของแต่ละบุคคล ที่มีได้มีข้อบังคับหรือกฎเกณฑ์ใด ๆ

3. สรุปผลการวิเคราะห์การบูรณาการพุทธวิธีการอยู่ร่วมกันของคนนับถือต่างศาสนาอย่างสันติสุขในสังคมปัจจุบัน

ในการวิเคราะห์การบูรณาการพุทธวิธีการอยู่ร่วมกันของคนนับถือต่างศาสนาอย่างสันติสุขในสังคมปัจจุบัน ได้ทำการวิเคราะห์พุทธวิธีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ปรากฏในปาฏิโกสูตรและพุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรม พบว่า วิธีการของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ปรากฏในปาฏิโกสูตรโดยศึกษาลักษณะการวางท่าทีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและการปฏิบัติตนต่อบุคคลต่างศาสนิกของพระองค์สามารถนำมาบูรณาการและประยุกต์ใช้เพื่อสร้างสังคมสันติสุขได้ 10 วิธี คือ 1) การยอมรับแนวคิดของศาสนาและลัทธิอื่น 2) การให้เสรีภาพในการเลือกหรือไม่เลือกนับถือศาสนา 3) การแสดงความเคารพด้วยไมตรีจิตในการปฏิสันถาร 4) เคารพกับนิกายนอกศาสนาด้วยคำสัตย์ 5.) ใช้วิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกโดยเยี่ยมเยียนตามบ้าน 6) การมีปฏิสัมพันธ์กรณีเกิดความขัดแย้งทางความเชื่อ 7) วิธีการปฏิรูปแนวคิดทางปรัชญาท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมและลัทธิต่าง ๆ 8) แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง 9) วิธีการใช้ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ 10) ท่าทีในการโต้ตอบและใช้วิธีการให้เหมาะสมกับผู้ฟัง

แนวคิดพหุวัฒนธรรมนิยมได้แก่ การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกันด้วยความเคารพในสามัคคีธรรม เปิดโอกาสให้มีการปฏิบัติของวัฒนธรรมต่าง ๆ ในสังคมเดียวกัน 2) แนวคิดทฤษฎีสันติภาพ ได้แก่ การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกันด้วยความเคารพในสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล ในการเข้ารับนับถือหรือเลิกนับถือศาสนาใด ๆ 3) แนวคิดพหุนิยมศาสนา (Religious Pluralism) ได้แก่ การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกันด้วยมุ่งสันติธรรม สร้างกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกัน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีการอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนาที่ปรากฏในปาฏิโกสูตร ประเด็นที่ได้ศึกษาดังต่อไปนี้

1. สภาพการอยู่ร่วมกันของคนนับถือต่างศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พบว่าสามารถพิจารณาได้ในสามด้าน ประกอบด้วย 1) ทางด้านการเมือง สังคมพุทธกาลได้รับอิทธิพลทางอารยธรรมจากอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ แบ่งออกเป็น 16 แคว้น สถาบันศาสนาเป็นที่มาของ

ความเชื่อ ความศรัทธา พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม เป็นสถาบันสำคัญที่ก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีและแนวทางดำเนินชีวิตของสังคม สภาพสังคมชมพูทวีปในสมัยพุทธกาล นับว่ามีความหลากหลายมาก เพราะประกอบด้วยลัทธิต่าง ๆ มากมาย โดยมีศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาฮินดูเป็นศาสนาที่ทรงอิทธิพลสูงสุด 2) ทางด้านสังคมนั้น สถาบันศาสนาเป็นที่มาของความเชื่อ ความศรัทธา พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม ที่ก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีและแนวทางดำเนินชีวิตของสังคม 3) ทางด้านศาสนาและลัทธิความเชื่อ สภาพสังคมชมพูทวีปในสมัยพุทธกาลมีความหลากหลายมาก เพราะประกอบด้วยลัทธิต่างๆ มากมาย

ผู้วิจัยเห็นว่าลักษณะโครงสร้างทางสังคมและสภาพการอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนามีความใกล้เคียงกับสังคมในปัจจุบัน ที่ระบบการเมืองการปกครอง รูปแบบทางสังคม และศาสนา ลัทธิความเชื่อส่งผลต่อรูปแบบวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของพระนิพนธ์ โสภโณ (2558) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีในการปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนา” ผลการศึกษาพบว่า พื้นฐานทางสังคมดั้งเดิมก่อนการปฏิบัติของพระพุทธศาสนา เต็มไปด้วยศาสนาดั้งเดิมอยู่ก่อนและมีความเชื่อที่หลากหลาย สอดคล้องกับนิรันดร์ พันทรกิจ (2559) ได้เขียนบทความวิจัย เรื่อง “การสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา” “กล่าวถึง ความต่างของศาสนาต่าง ๆ ในโลก มาจากสภาพพื้นที่ ช่วงเวลา และภูมิหลังรวมทั้งขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมที่ต่างกันของคนในสังคมนั้น ๆ ความต่างศาสนาของมนุษย์บางครั้งก็เกือบลูกกัน และบางครั้งก็นำไปสู่ความขัดแย้ง

2. พุทธวิธีการอยู่ร่วมกันของคนนับถือต่างศาสนาที่ปรากฏในปาฏิกสูตร พุทธวิธีที่พระองค์ทรงใช้ในการวางท่าทีกับบุคคลต่างศาสนามีด้วยกัน 3 วิธีคือ 1) สามัคคีธรรม (สมานฉันท์) พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงไม่เคยรังเกียจนักบวชนอกศาสนาเลย เพราะทรงตระหนักดีว่า ในสังคมชมพูทวีปมีอีกหลากหลายลัทธิมากที่ยังดำรงอยู่ 2) สันติธรรม (ประนีประนอม) พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นท่ามกลางความเชื่อที่หลากหลายในสังคม เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้และประกาศคำสอนทรงเปลี่ยนแปลงและดัดแปลงพร้อมทั้งเสนอวิถีทางเลือกใหม่ให้กับคนในสังคมในสมัยนั้นโดยมีคำสอนที่มีลักษณะเฉพาะ เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน” 3) เคารพในสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล ตลอดพระชนม์ชีพของพระพุทธเจ้าพระองค์ไม่เคยบังคับใครให้มาเป็นสาวกของพระองค์ ทรงให้เสรีภาพทางปัญญา และไม่บีบบังคับใครมานับถือพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยเห็นว่าพุทธวิธีดังกล่าวสอดคล้องกับพระราชวัลภาจารย์ อาจารย์คุณ (2563) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับนักบวชนอกศาสนา” ผลการศึกษาพบว่า พระพุทธเจ้าทรงมีความสัมพันธ์กับนักบวชนอกศาสนาในหลายฐานะ ทั้งที่เป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวและทรงพยายามสร้างความสัมพันธ์อันดีกับนักบวชนอกศาสนาและสาวก

ด้วยหลายวิธี เช่น แวะเวียนไปสนทนาด้วย ไม่วิจารณ์ลัทธิอื่นด้วยถ้อยคำรุนแรง ให้เสรีภาพทางปัญญาด้วยการเปิดโอกาสให้มาสนทนา ถ้ามปัญหาหรือปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ได้อย่างเต็มที่ โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนมานับถือพระองค์ก็ได้ สอดคล้องกับพระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร) (2557) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค 1” กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลไว้ว่า พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการเผยแผ่โดยอาศัยสภาพสิ่งแวดล้อม บุคคล และวัตถุสิ่งของ รวมถึงหมู่คณะ จาริต อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการเผยแผ่อย่างสุขุมคัมภีรภาพ

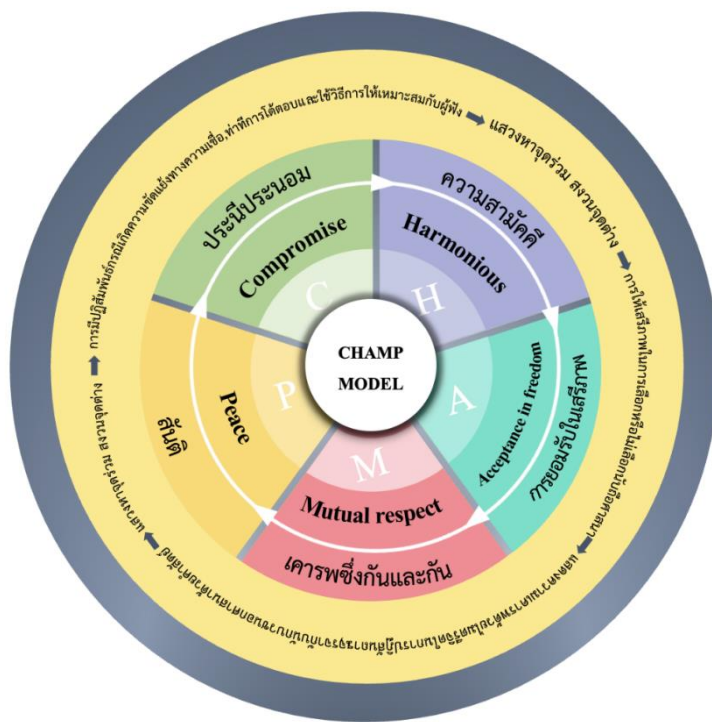
3. พุทธวิธีการอยู่ร่วมกันของคนนับถือต่างศาสนาอย่างสันติสุขในสังคมปัจจุบัน ต้องประกอบด้วยวิธี 7 ประการนี้ คือ 1) การยอมรับแนวคิดของศาสนาและลัทธิอื่น 2) การให้เสรีภาพในการเลือกหรือไม่เลือกนับถือศาสนา 3) การแสดงความเคารพด้วยไมตรีจิตในการปฏิสังขาร 4) เจรจากับนักบวชนอกศาสนาด้วยคำสัตย์ 5) การมีปฏิสัมพันธ์กรณีเกิดความขัดแย้งทางความเชื่อ 6) แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง 7) ท่าทีในการโต้ตอบและใช้วิธีการให้เหมาะสมกับผู้ฟัง เหล่านี้จะทำให้สังคมเกิดความสงบสุข

ผู้วิจัยเห็นว่าพุทธวิธีดังกล่าวหากคนในสังคมหรือชุมชนต่างศาสนานำมาประยุกต์ใช้ในสังคมของตนเองจะสามารถสร้างสังคมสันติสุขได้ สอดคล้องกับพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2554) นำเสนอไว้ว่า สันติวิธี เป็นหลักการและเครื่องมือที่มนุษยชาติได้นำมาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ความขัดแย้งจากความขัดแย้งอันเนื่องมาจากผลประโยชน์ ข้อมูลความสัมพันธ์ ค่านิยม โครงสร้างไม่สมนัยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการนำหลักการในพระพุทธศาสนา มาบูรณาการกับองค์ความรู้ เพื่อให้ได้แง่มุมของความขัดแย้ง สันติวิธี และสันติภาพรอบด้านมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับพระมหานพดล ปุณฺณสุวฑฺฒโก (2560) ได้เขียนบทความวิจัย เรื่อง “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร” กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม มีแนวคิด มีหลักการ และแนวทางในการอยู่ร่วมกัน ทั้งในชุมชนที่มีวัฒนธรรมมาจากศาสนาเดียวกันและวัฒนธรรมต่างกัน ถึงแม้จะมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันทั้งด้านศาสนา ภาษา วิถีชีวิตชุมชน แต่ทุกคนก็มีแนวคิด หลักการ และมีแนวทางอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข การสงเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในฐานะญาติมิตรและเพื่อนสมาชิกร่วมองค์การเดียวกัน ชุมชนเดียวกัน เขตเดียวกัน ขยายสู่สังคม ประเทศชาติ บ้านเมืองที่เราอยู่อาศัยร่วมกัน สอดคล้องกับพระมหาสุทิตย์ อาภากร (2557) ได้เขียนในบทความวิจัย เรื่อง “การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน : แนวคิดและวิถีปฏิบัติตามแนวศาสนา” ผลการศึกษาพบว่า ทุกศาสนาในสังคมของประชาคมอาเซียน ล้วนมีหลักปฏิบัติต่อบุคคลด้วยความดีงามและความมีเมตตา และจากแนวคิดและภูมิปัญญาในระดับสากลโดยทุกประเทศได้ยึดหลักความเสมอภาค ความเท่าเทียม ความยุติธรรม และหลักสิทธิมนุษยชนในการ

เคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และการไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน โดยแนวทางที่เหมาะสม ในการสร้างสังคมสันติในประชาคมอาเซียน ก็คือ “การแสวงหาจุดร่วมและ สงวนจุดต่าง” เพื่อ ยอมรับ และการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของความหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรม

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ในงานวิจัยนี้ หมายถึง ตัวความรู้ที่กำหนดขอบเขตได้ และระบุ เฉพาะเจาะจงได้ เป็นสิ่งที่สร้าง ผลิต และพัฒนาได้ เผยแพร่ ถ่ายทอด และนำมาใช้ประโยชน์ ได้ ซึ่งองค์ความรู้จากการวิจัยครั้งนี้ เป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย เรื่อง พุทธวิธีการอยู่ ร่วมกันของคนต่างศาสนาที่ปรากฏในปาฏิกสูตร ผู้วิจัยสรุปได้เป็น “CHAMP Model” ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย CHAMP Model

CHAMP model ประกอบด้วย

1. Compromise ประนีประนอม คือ ถ้าเราเข้าใจหลักเกณฑ์พื้นฐานการอยู่ร่วมกันของ คนต่างศาสนา การประนีประนอม เป็นเรื่องสำคัญสำหรับชุมชนต่างศาสนาและชาติพันธุ์ ถ้าไม่ มีวัฒนธรรมการประนีประนอม อดทน อดกลั้น ผ่อนสั้น ผ่อนยาว ทีละขั้นทีละตอน ไม่แสดง ทัศนคติหรือพฤติกรรมที่ละเมิดสิทธิของกลุ่มที่อยู่ต่างศาสนากันอย่างรุนแรงหรือไปกระทบฐาน

รากของจิตใจของเขา ให้เข้าใจว่านี่ก็คืออัตลักษณ์ มีความชอบของเขา ในสังคมที่แตกต่างหลากหลาย มันต้องมีการประนีประนอม หากเราขยับมุมมองเข้ามาในระดับสังคมหรือชุมชนที่มันใหญ่มาก ที่เรียกว่ารัฐหรือว่าจะเป็นเรื่องการสร้างชาติ ผมว่าสิ่งเหล่านี้เอาจริง ๆ นะครับ มันก็อาศัยการประนีประนอมและยอมรับนับถือแนวคิดของคนต่างศาสนาด้วย

2. Harmonious ความสามัคคี คือ ความสามัคคีเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่สำคัญในการหล่อหลอมให้คนในสังคมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความสามัคคีเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างและการดำรงอยู่ของประเทศชาติ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหาวิธีเสริมสร้างความสามัคคี การเสริมสร้างความสามัคคี เป็นกระบวนการหล่อหลอมให้บุคคลในสังคม มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

3. Acceptance in freedom การยอมรับในเสรีภาพ คือ หลักของสิทธิเสรีภาพ ความเท่าเทียม และความเสมอภาค เป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ เพราะว่าการนับถือและศรัทธาของแต่ละคน เป็นเรื่องของความเชื่อ เรื่องของศรัทธาแต่ละคน ไม่มีความจำเป็นใด ๆ ที่เราจะต้องไปบังคับให้ใครต้องนับถือศาสนาอะไร เพียงที่สำคัญที่สุดก็คือเขาอยู่ในประเทศภายใต้กฎหมาย เคารพกฎหมาย ส่วนเรื่องเขาจะนับถือศาสนาอะไรนั้น ก็ให้เป็นเรื่องของเขาในการตัดสินใจหรือจัดการไป การบีบบังคับให้ยอมรับนับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่ง อย่างไม่ได้มีการสมัครใจและไม่ได้เกิดจากศรัทธาเป็นการทำให้คนที่ศรัทธาในศาสนาตกลงมากกว่า

4. Mutual respect เคารพซึ่งกันและกัน คือ วิธีปฏิบัติอย่างหนึ่งที่พบได้ทั่วไปในคัมภีร์พระพุทธศาสนาคือความมีไมตรีต่อกันระหว่างพระพุทธศาสนากับนักบวชนอกศาสนา ต่างฝ่ายจะให้เกียรติกันเพราะถือว่าเป็นนักบวชเหมือนกัน แม้จะเป็นคนละลัทธิ ที่จะกล่าวถึงในที่นี้คือการรับนิมนต์เข้าไปนั่งพักในอาศรมหรืออารามของนักบวชนอกศาสนา โดยพระพุทธองค์พร้อมภิกษุสงฆ์จะปฏิบัติต่อนักบวชนอกศาสนาอย่างให้เกียรติ มีการสนทนาอนุโมทนาและแนะนำสั่งสอนด้วยความกรุณา เป็นโอกาสให้พระพุทธองค์ได้มีโอกาสแสดงธรรมและแลกเปลี่ยนความเห็นกับนักบวชเหล่านั้นไปด้วย หลายครั้งเกิดความคุ้นเคย ประทับใจและเลื่อมใสศรัทธาหลายครั้งได้แต่เพียงรับฟัง ไม่เห็นด้วยก็แยกย้ายกันไป

5. Peace สันติ คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมพหุวัฒนธรรม (The Multiple Cultural Societies) เป็นการศึกษา ความแตกต่าง ทางภาษา ขนบประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และวิถีชีวิต บนพื้นฐานของการยอมรับ สิทธิเสรีภาพ การเรียนรู้เพื่อยอมรับในความแตกต่างและความหลากหลายของสังคมพหุวัฒนธรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่ควรเรียนรู้ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ นอกจากนั้น การเคารพและยอมรับซึ่งความแตกต่างของกันและกัน การมีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความไว้วางใจและความปรารถนาดีต่อกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยทำให้ประชาชนทุกชาติสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

สรุปและข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1) ทางด้านวิชาการ สถาบันการศึกษาทางพุทธศาสนาควรนำผลการวิจัยไปพิจารณาหาแนวทางการบริหารจัดการศรัทธาให้เกิดการปฏิบัติต่อผู้นับถือศาสนาอื่น ศาสนาสอนให้มีความยุติธรรม รู้จักให้เกียรติ ไม่รุกรานเบียดเบียนผู้อื่นรวมทั้งให้การยอมรับศาสนาอื่น สำหรับกรณีที่เกิดความขัดแย้งกับบุคคลต่างศาสนา พระพุทธศาสนาสอนให้มีสติ หยุดความโกรธ ใช้เหตุผลทำความเข้าใจและใช้การเจรจาเพื่ออธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจ แม้กระทั่งความขัดแย้งรุนแรงที่นำไปให้เกิดการทำลายชีวิตก็ให้มีสติสงบระงับเพราะเวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร ให้รู้จักเอาชนะใจตนเองมากกว่าการเอาชนะผู้อื่น และ 2) ทางด้านสังคม หน่วยงานของรัฐ เช่น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงมหาดไทยควรนำผลการวิจัยไปจัดทำกิจกรรมทางสังคมเพื่อลดความขัดแย้งจากความคิดเห็นที่แตกต่างกัน เพื่อสร้างความสงบในสังคมและอยู่ร่วมกันในสังคมได้ 2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ 1) ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปสร้างกิจกรรมเพื่อเด็กและเยาวชนให้ยอมรับความคิดเห็น วัฒนธรรม หรือ ความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันของสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคม สามารถเข้าใจ ยอมรับ และใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้โดยไม่มี ความขัดแย้ง และ 2) ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปสร้างหลักสูตรทางด้านสังคม เพื่อใช้เป็นหลักสูตรในการเสริมสร้าง Soft skill ให้แก่ประชาชนในการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความเห็นโดยสันติไม่ใช้ความรุนแรง และสามารถอยู่ร่วมกันภายในกฎ กติกาที่ร่วมกันสร้างในสังคม และ 3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปจากผลการวิจัยครั้งนี้ ยังมีรายละเอียดในพุทธวิธีการอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนาที่สมควรค้นหาต่อยอดเพิ่มเติมเพื่อประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังนี้ 1) วิเคราะห์พุทธวิธีการอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนาในพระสูตรอื่น ๆ เช่น อุทุมพริกสูตร ฯลฯ เป็นต้น 2) ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการของแต่ละศาสนาในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และ 3) วิเคราะห์กลยุทธเพื่อความมั่นคงและยั่งยืนในการสร้างสันติสุขของคนต่างศาสนาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก

บรรณานุกรม

- นิรันดร์ พันทรกิจ. (2559). การสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา. วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 3(1), 1-31.
- พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติณฺธโร). (2557). กลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ภาค 1. ใน (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระนิพนธ์ โสภโณ. (2558). พุทธวิธีในการปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนา. วารสาร มจร บาลี ศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์, 1(2), 95-110.
- พระมหานพดล ปุณฺณสุวตฺตโก. (2560). การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร. ใน (รายงานการวิจัย). สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร. (2557). การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียน : แนวคิดและวิถีปฏิบัติตามแนวศาสนา. ใน (รายงานการวิจัย). สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2554). พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง. กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด.
- พระราชวัลภาจารย์. (2563). ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับนักบวชนอกศาสนา. วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย, 4(1), 29-42.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศรีมงคล เทพเรณู. (2555). นวัตกรรมประกอบการเรียนการสอนวิชาสันติภาพศึกษา. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- สุวรรณา สถาอานันท์. (2562). พหุนิยมทางศาสนาของจอห์น ฮิกกับปัญหาเกี่ยวกับความเป็นจริง. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัญชลิตา สุวรรณะชญ. (2565). ทฤษฎีพหุวัฒนธรรมนิยม ของ ชาร์ลส เทย์เลอร์. วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์, 5(2), 66-76.